

Пуковници ПЕРО МОРАЧА и ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ

О МЕТОДУ МАТЕРИЈАЛИСТИЧКЕ ДИЈАЛЕКТИКЕ У ВОЈНОЈ ТЕОРИЈИ

Поводом дискусије о чланку „Принципи ратне вештине“*)

Закони дијалектике су закони објективне стварности, а спознаја те стварности јесте њено одражавање у људском мишљењу, које се и само одвија по основним законима дијалектике. Према томе, захтјев за дијалектичким методом истраживања у свима научним дисциплинама, па и у војној теорији, није нека марксистичка фраза, него борба за научност.

Тај метод, иако теоретски дефинитивно неоформљен пре Маркса, употребљаван је и раније у пракси научног рада многих научника. Истина, најмање је био примјењиван у друштвеним наукама, али су и ту поједини његови елементи долазили до изражаја. У природним наукама сви велики научници служили су се у мањој или већој мјери тим методом, често не знајући његово право име и мјесто у филозофији. Многи научници ни послје Маркса нису у филозофији прихватили тај метод, чак су били директно против њега, а у пракси свога научног рада у одређеној области објективно су се служили њиме.

И у војној теорији тај метод није непознат. Многе мисли истакнутих војних теоретичара, почевши од Сун Цу Вуа па до данас, резултат су дијалектичког гледања и анализе, уколико су им то објективно омогућавали класна ограниченост и степен развитка науке, иако врло често нису формулисане у духу дијалектике. Осим тога, ми сматрамо да је од свих друштвених наука теорија ратне вештине, у извјесном смислу, најнепогоднија за спекулативни метод, за ненаучну обраду. Док се, на примјер, у историји, политичкој економији, филозофији, социологији, па и у ономе дијелу војне теорије који објашњава рат као друштвену појаву, његов класни карактер, поријекло, суштину, итд., многе ствари и свјесно искривљено објашњавају, јер то налажу класни или неки други интереси, дотле би то у

*) Пошто је обема странама дато довољно простора да у досадашњим чланицама изнесу своја мишљења, то — не улазећи у оцену њихових поставки — сматрамо да даља дискусија о овом питању не би била пожељна.

теорији ратне вјештине било веома опасно за онога ко то чини, јер се овдје ради о припремању за рат који може да ријеши судбину и појединца, и класе, и државе.

Има, разумије се, елемената који веома јако наводе на ненаучност и у војној теорији. Поред елемената субјективног карактера (степен образовања, смисао за научни рад, степен примјене научног метода, итд.), има их и чисто објективног карактера (велика разноврсност ратних збивања, јако истакнут директан утицај човјека, што површном посматрачу истиче у први план случајност, итд.).

Због свега тога, кад говоримо о примјени метода марксистичке дијалектике у војној теорији и када са тога становишта желимо критиковати некога, онда се морамо служити логичким и историским методима истовремено. Морамо, наиме, водити рачуна о суштини ствари, о историском мјесту и условима у којима су дати, иако можда нису формулисани адекватно њиховој садржини, јер је познато да се понекад суштина јавља у искривљеној, неадекватној форми. Тако, на примјер, ако желимо критиковати Сун Цу Вуа због његовог библиског обликовања мисли, а истовремено не испитамо суштину његових мисли, онда би се та критика односила само на формалну страну ствари, што је небитно. Ако се, пак, таква критика још и апсолутизује и претендује да постане једина оцјена радова поменутог теоретичара по одређеном питању, онда је то и директно штетно.

Поред општих, постоје и посебни разлози због којих се морамо залагати за што доследнију примјену метода материјалистичке дијалектике у нашој војној теорији. Ми ћемо овдје истаћи само неке од њих.

Наша идеологија базира на дијалектичко-материјалистичком погледу на свијет. То нас многострано обавезује, како у погледу правилне оцјене и коришћења даље и ближе наше и стране војне и војно-политичке историје, тако и у погледу нашег општевојног и војно-стручног образовања које би се, по садржини и форми, требало темељити на дијалектичком материјализму. Иако у војној теорији не би требало да заостајемо у том погледу за било којом области научне дјелатности у нашој земљи, ипак би се дошло до интересантних закључака ако би се са становишта примјене дијалектичког метода извршила анализа наше војне литературе. Овдје ћемо истаћи само нека питања.

Поред успјелих радова, са становишта питања које обрађујемо, има и таквих у којима је примјена дијалектичког метода доста крња и непотпуна. Тако, на примјер, у обради неких тема из НОР-а има покушаја да се на основу начела својствених за „нормалне“ услове из Другог свјетског рата објасне нека дејства из НОР-а, тако да нису могли добити своје право мјесто сви они дјелујући фактори ситуације, који су били специфични у свим нашим дејствима.

Код нас има појава да се просто декоративно употребљавају марксистичка терминологија и извјесне опште марксистичке поставке. У највећем броју случајева примјена дијалектичког метода у војној

теорији могућа је, а да притом нема никакве потребе за уношењем дијалектичко-материјалистичке терминологије у њу и формалног позивања на његове поставке. Истина, то није увијек могуће. Ако се бавимо најопштијим питањима војне теорије, онда је често потребно и директно позивање на извјесне филозофске поставке зато што је најопштији дио сваке посебне науке, па и војне, непосредније везан са основним поставкама филозофије. Али, кад смо већ принуђени да говоримо филозофским језиком, било због поменутих разлога, било због тежње да се и тим путем развија борба за усвајање научног метода, онда морамо водити рачуна о чињеници да дијалектички материјализам, као, уосталом, и све остале науке, има своју терминологију са прецизно одређеним значењем, које се увијек и сасвим не поклапа са етимолошким значењем самих ријечи. Потпуно познавање тога, између осталог, јесте неопходан предуслов правилног коришћења филозофских поставки. Иначе, без тога могу настати неспоразуми, као, на примјер, у чланку „Принципи ратне вештине“, В. Д. бр. 12/54, у коме се, говорећи војним језиком, стоји на становишту да постоје принципи ратне вештине, а на другом мјесту у истом чланку (стр. 5, став последњи, и стр. 6, став први одозго) каже се да објективних истина у ратној вјештини очигледно нема. Пошто принципи ратне вјештине, филозофским језиком речено, не могу бити ништа друго него објективне истине, онда се читалац доводи у дилему шта коначно аутор мисли: да ли има или нема принципа ратне вјештине, односно, филозофски речено, да ли има или нема објективних истина у ратној вјештини.

Из тих и низа других разлога мислимо да је за нас веома корисно и актуелно водити дискусију и у часописима и ван њих о питањима борбе за научни метод у нашој војној теорији. Чланак „Принципи ратне вештине“ веома је интересантан баш са становишта примјене појединих елемената метода, као и закључака до којих се тим путем дошло. То је био основни разлог због кога смо дали одзив на тај чланак (В. Д. бр. 3/55).

Ми смо у том одзиву изложили своје примједбе на метод којим се у том чланку доказивало да неки теоретичари и генералштабови принципе ратне вјештине схватају као „вјечне, коначне истине без призива“, да би им се на основу тога приписала и погрешна схватања оног дијела теорије ратне вјештине који се односи на примјену принципа. У вези с тим указали смо и на то да неке конкретне поставке у чланку не базирају на учењу дијалектичког материјализма, а такође и на знатну неодређеност, нејасноћу и контрадикторност.

У одговору на тај одзив (В. Д. бр. 9/55) ми нисмо нашли објашњење по тим нашим примједбама.

На прве двије странице одговора аутор се углавном сложио с нашим начелним ставовима о принципима ратне вјештине и изворима догматизма у том питању, које смо изнијели у I дијелу одзива.

На следеће четири странице поново је доказивао своју основну тезу из чланка због тога што смо ми наводно тврдили „да Сун Цу-Ву

и Вегеције нису били ни идеалисти ни догматичари“ (последњи став на 62 стр.). Међутим, лако је видјети да ми то нисмо тврдили, што показују наши следећи ставови:

„Ми, међутим, сматрамо да се не може тврдити да је један теоретичар на идеалистичким позицијама прије но што се анализира његова гносеолошка метода...“

„Ми нипошто не мислимо да нема догматизма и догматичара у војној теорији нити нам је основни циљ да овдје бранимо све поменуте теоретичаре и штабове. А колико код њих има догматизма и у чему се он манифестује могло би се само установити дужом анализом њихових дјела...“ (стр. 47).

И, најзад, на последње четири странице одговора изложен је низ детаља и тврдњи у којима такође није изнесено цјеловито мишљење о нашим битним примједбама, већ је оштрица уперена прогив неких наших поставки. Овдје ћемо, примјера ради, навести само најважније:

— у одговору се износи мишљење да ми упоређујемо принципе са „геометриским теоремама“, па се развија читава теорија о „нашем“ схватању (66 стр.) само зато што смо на једном мјесту тврдили да објашњењу питања „јесу ли принципи објективне или апсолутне истине“ (стр. 47) ништа нисмо придонијели ако тврдимо да то питање није важно, већ да је важније питање о њиховој примјени и навели ту примјере са Питагорином теоремом и теоријом револуције;

— у одговору се тврди да у чланку није порицана способност „научног истраживања“ онима који се критикују (67 стр.) и поред тога што је за њих речено да су „сажимањем теорије“ дошли до принципа, да их нису „ничим условили“, да их сматрају важећим „за сва времена и све просторије“, „у прошлости и будућности“, да сматрају да су „успели да продру“ до „вјечних истина“, да је Фош своје принципе „унапред прихватио као аксиоме“, итд., итд. Зар то није порицање научности? Колико код сваког од њих заиста има научности могло би се установити само истински научном анализом;

— у одговору се изражава чуђење што ми нисмо могли оцијенити које су мисли ауторове, а које неког од оних које он критикује, као ни смисао неких реченица које се завршавају одређеним знацима интерпункције. Заиста је општа карактеристика чланка да се често не зна које су мисли аутора, а које оних које он интерпретира;

— у одговору се тврди „да у ратној вештини нема објективних истина ван људског друштва (подвучено у оригиналу) као што то тврде они који неке принципе изједначују са аксиомима...“ (69 стр.); као да рата и ратне вјештине може бити и ван људског друштва;

— на нашу примједбу из одзива у одговору се поново тврди да су Енгелс и Лењин „условно“ (подвучено у оригиналу) прихватили објективне истине које не зависе ни од човјека ни од човјечанства

(69 стр.), па се то доказује са два цитата из њихових дјела који се не односе на објективне, већ на „вјечне истине“;¹⁾

— у одговору се тврди да смо ми написали да су Енгелс и Лењин објективне истине прихватили „безусловно, али уз ограду“ (69 стр.). А ево шта смо ми написали:

„Енгелс и Лењин нијесу условно прихватили постојање извјесних објективних истина, него безусловно. Њихова ограда по питању учења о истинама је у томе што су сматрали да ми никада не можемо потпуно испрсти сва знања о природи, друштву и људском мишљењу, другим ријечима да *никад не можемо сазнати „апсолутну истину“*. То је уствари питање односа апсолутне и релативне истине. Али да су наша знања о природи, друштву и људском мишљењу, до којих се дошло научним путем, објективне истине, то Енгелс и Лењин нијесу нигдје условно прихватили“.

Критика оваквог става могла је услиједити вјероватно због неразликовања објективне и апсолутне истине.

О могућности спознаје рата и ратне вјештине

Од времена када је рат постао сталан пратилац друштвеног развика људи су настојали да спознају не само узроке те друштвене појаве, већ и његове унутарње законитости — оно што одређује физиономију ратних дејстава, да би овладали вјештином вођења рата. Због тога немамо никаквог разлога да као а priori погрешно одбацимо тенденцију уопштавања, „сажимања“ све оне шаролике ратне праксе и стварности које на њу утичу, јер се једино тим путем са знаје оно што је опште, заједничко, релативно стабилно, оно што уноси неки ред, неку организираност у ту, наоко, стихијну форму, људске дјелатности. Према томе, уопштавање или „сажимање“ ратне стварности најопштија је појава, коју никако не бисмо могли узети као заједничку негативну, већ свакако као заједничку позитивну одлику свих оних који се баве изучавањем рата и ратне вјештине.

Поставља се онда питање зашто разни војни теоретичари и разне армије различито третирају проблеме ратне вјештине и, посебно, када је ријеч о принципима те вјештине, зашто не истичу исте принципе и зашто различито тумаче њихову примјену. Мислимо да разлоге треба тражити: *прво*, у томе што се ради о различитим историским условима који су собом носили и разлике у начину ратовања, па тиме и у теоретским уопштавањима; *друго*, у томе што различити национални услови захтијевају различит начин употребе армије, па према томе и разлике у теоретским уопштавањима; *треће*, у томе што се савременим доктринама, па према томе и принципима ратоводства, предвиђа како ће се водити будући рат, а с каквим је то тешкоћама скопчано не треба овдје посебно истицати; *четврто*, у томе што у изградњи доктрине знатну улогу игра класна ограниченост и образовање

¹⁾ Лењинов цитат у одговору дат је погрешно, јер Лењин каже „постоје вјечне истине“, а не „постоје наиме истине“, а ово је битно измијенило смисао Лењинове мисли, без чега би критика била неоснована.

оних који раде на њиховом стварању, дакле, сви елементи субјективног фактора и, најзад, *пето*, што се разне државе руководе различитим политичким циљевима, које ратом желе постићи, што, такође, битно утиче на схватања о употреби армије. У тим факторима у првом реду треба тражити и узроке различитог тумачења, а такође и погрешака у уопштавању, у изналагању одговарајућих принципа и у схватању њихове примјене. *То значи да се извјесне разлике у истицању принципа и, посебно, истицање само неких принципа не могу а priori сматрати као посљедица догматизма или њиховог схватања као „вјечних истина“.*

Међутим, у В. Д., бр. 12/54, стр. 1, став први и трећи, и В. Д. бр. 9/55, стр. 69, став последњи, износи се мишљење да су неки теоретичари и генералштабови, „сажимајући теорију“, дошли до принципа ратне вјештине. Пошто је највећи дио оних за које се то тврди истицао оне принципе, чију објективност постојања данас мало ко негира (циљ, маневар, садејство, сигурност, офанзива, концентрација, итд.), неопходно би било овакву тврдњу и доказати, тим прије што се на њој у томе чланку заснива теза да одређени теоретичари и генералштабови принципе третирају као „вјечне истине“.

О примјени учења о истинама у критици схватања принципа ратне вјештине

Пошто дијалектички материјализам стоји на становишту да људска свијест може вјерно одразити објективну стварност, то су и знања до којих се долази научним методом релативно истинита. У терминологији дијалектичког материјализма такви резултати спознаје зову се *објективне истине*. *Према томе, дијалектички материјализам безусловно усваја постојање објективних истина*. О условном усвајању таквих истина од стране Енгелса и Лењина не може бити ријечи.

У дијалектичком материјализму, поред појмова објективне, апсолутне и релативне истине, постоји још и појам „вечне, коначне истине без призива“. Творци дијалектичког материјализма овај термин нису употребљавали као категорију спознајног процеса већ су га користили само онда када су хтјели да истакну неке историске, математичке, географске и друге чињенице или пак када су критиковали идеалистичко тумачење свијета. Наиме, идеалисти су, оправдавајући класно друштво и све његове манифестације, тумачили да је оно вјечно и коначно. Према томе, тај појам у марксистичкој филозофији има своје право значење и онај ко жели да се тим термином користи мора о томе водити рачуна. Међутим, није риједак случај да неки војни теоретичари, па и службена правила неких савремених армија, називају принципе ратне вјештине „аксиомима“, „вјечним истинама“, „непромјенљивим“. Ако бисмо ради тога пожурили да утврдимо да они принципе схватају као „вјечне истине“, у смислу значења тога појма у марксистичкој филозофији, битно бисмо погријешили, јер би фор-

малним аргументом доказивали суштину — схватања одређеног питања.

Како такви теоретичари и штабови стварно схватају принципе, може се видјети само из анализе њихових дјела и доктрина у којима их објашњавају. Узмимо, на примјер, Л. Харта, који, најављујући излагање принципа, каже да ће изнијети неколико тако општих и основних истина „да бисмо их могли назвати „аксиомима“, а на другом мјесту спомиње „аксиоме“ „изражене у изрекама“.²⁾ Ако, Л. Харт, на примјер, каже да сваки командант мора да размотри непријатеља да би открио „правац најмањег очекивања“³⁾ и ако он то што командант „мора“ такав захтјев испунити сматра „аксиомом“, онда је свака критика Л. Харта излишна што се „вјечних истина“ тиче.

Иста је ствар и са оним Фошовим „fix“ принципима. Фош очигледно тиме мисли на оне принципе које је открио изучавајући праксу, па, пошто их је открио, сматра их утврђеним, тј „fix“ — принципима.⁴⁾ Ствар је, дакле, опет сасвим формалне природе и ко би у термину „fix“ тражио узроке Фошовог догматизма у теорији или у пракси, тај неће доћи до истине. Кад смо већ код Фоша, онда треба да истакнемо да ипак не одговара стварности тврдња да је он своје принципе „унапред прихватио као аксиоме“ (В. Д. бр. 9/55, стр. 66, ред пети одозго), већ је изучавао историју и стварност да би их утврдио. Такво схватање оповргава и писац истога чланка на другом мјесту (В. Д. бр. 3/53 стр. 8—9) ријечима:

„... Треба му посебно одати признање што је енергично одбацио могућност да се теорија ратне вештине извучи из главе као откровење апсолута и што се толико удубио у праксу (историју)...“ (Курзив наш.)

Из свега произилази да аналогije између Дирингових „вјечних коначних истина“ и Сун Цу Вуових, Вегецијевих, Фошових, Л. Хартових, итд. принципа у чланку „Принципи ратне вештине“ немају стварне основе.

У другу врсту аргумената употребљених за доказе да су критиковани схватили принципе као „вечне истине“ спадају они у којима се тврди да своје принципе нису везали „ни за време, ни за простор, нити их ма чиме ограничили или условили“, да се напросто „претендује“ на то да „важе апсолутно, географски и временски у прошлости и будућности“, и то се доказује само тиме што „многи људи воле да им се науке сервирају у сажетом облику, у неколико простих и јасних реченица“ и што они који истичу принципе са своје стране редовно мисле да су „успели да продру“ до „вечних истина“. Све је то још посебно истакнуто поводом британских и америчких званичних принципа.⁵⁾ Према реченом могло би се схватити да Британци и Аме-

²⁾ „Стратегија посредног прилажења“, Л. Харт, издање ВИЗ-а „Војно дело“, стр. 220—221.

³⁾ Исто, стр. 221.

⁴⁾ „Војно дело“ бр. 3/55, стр. 46.

⁵⁾ В. Д. бр. 12/55, стр. 6, први и други став.

риканци сву своју теорију изражавају са девет или десет званичних принципа. У свом одговору (В. Д. бр. 9/55, стр. 67, седми ред одозго), остајући и даље при својој тези, аутор каже да „не би ником препоручио да оде у рат са 3, 10 или 100 лаконски изражених принципа, а да их није, ове као и многе друге, свестрано претресао“! Али довољно би било отворити ма које поглавље ратне службе једне или друге армије па видјети како се „званични“ принципи тих армија начелно „везују за време и простор“, како се „условљавају“ и „ограничавају“ у нападу или одбрани, у операцији или боју, у офанзивни или дефанзивни, у „нормалним условима“, у шуми или мочвари, на планини или пустињи, дању или ноћу, против регуларне или партизанске војске — видјети колико се и зашто офанзива ставља изнад дефанзиве и како ће поступати командант када не буде могао наступати, тј. хоће ли и даље наступати (зато што је тобоже схватио офанзиву као „вјечну истину“⁶⁾) или ће прећи у дефанзиву, итд. Истовремено би се тамо видјело како су у њима разрађени и они принципи који нису списком обухваћени.

Из свега произилази да друга група „аргументата“ употребљених у чланку „Принципи ратне вештине“, да би се доказала основна теза о „вечним истинама“, не може послужити у ту сврху.

Друга је ствар да ли поступају правилно они који из својих ратних доктрина извлаче 3, 9, 10, 12, итд. принципа и посебно их истичу. О томе би се свакако могло дискутовати и доћи до одређених закључака. Али је сигурно да се гријеши ако се без икаквога испитивања само на темељу чињенице да је извјестан број принципа посебно истакнут тврди да су тиме принципи схваћени и проглашени „вечним, коначним истинама без призива“. Ми сматрамо да се узроци таквога истицања најмање могу наћи у некаквој фиктивној тежњи да се пронађу „вјечне истине“.

Метод критике неких схватања примјене принципа ратне вјештине

Откада постоји класно друштво поједине државе и руководства њихових оружаних снага настојали су да изучавају искуства минулих ратова и да откривањем нових утицајних фактора што их непрекидно пружа развитак производних снага, затим студијом властитих услова, евентуалног ратишта и непријатеља, итд. одреде најбољи начин употребе властите армије. Тако настају ратне доктрине појединих држава. Како одређена армија примјењује теорију ратне вјештине формулише се у ратним службама, борбеним правилима и другим службеним прописима, на којима се обучавају трупе, старјешине, штабови и команде и у којима су „условљени“ и „ограничени“ за „време“, „простор“ и „размере акције“ и принципи ратководства и ратне вјештине.

⁶⁾ Види приказе чланака страних писаца који расправљају о принципима ратне вјештине („Војно дело“, бр. 8/53, 6/54, 9/55), јер они пружају прилично јасну слику о савременом схватању принципа на Западу.

Поставља се питање: хоће ли се операције „повињавати“ тако датим принципима ратне вјештине и свему ономе што прописују поменуто ратне службе и разна правила? Једини сасвим несумњив одговор на то питање пружиће, наравно, и овдје тек ратна пракса. А да ли би такав одговор било могуће дати путем критичке анализе прије него што пракса даде свој суд? Вјероватно се може донекле предвиђати ако се у тој анализи примијени научни метод. Међутим, вриједности доктрине једне армије или неког теоретичара, који већ припадају историји, могу се, наравно, испитати на конкретној ратној пракси.

Погледајмо то на примјерима. Има војних историчара који тврде да је Вегеције препоручивао императору Валентинијану примјену неких поступака који су неколико вјекова раније користиле познате римске војсковође, мада су нови услови били сасвим другачији. Ако то узмемо као тачно, онда се Вегеције ту испољио као догматичар, али не зато што је своје препоруке или т.зв. „начела рата“ дао у оваквој или онаквој форми, већ зато што је догматизовао искуства прошлости.

Иста је ствар и са Сун Цу Вуом. Да ли се само на темељу тога што је он, на примјер, у свом првом „сажетом“ начелу тврдио да се способност командовања у случају напада на моћну државу састоји у томе да се спријечи прикупљање непријатељских снага,⁷⁾ може тврдити да је он принципе схватио као „вјечне истине“ па због тога погрешно постављао и њихову примјену? „Догматски облик“ излагања који је у доба Сун Цу Вуа био уобичајен такође још ништа не помаже у доношењу оцјене о томе старом мислиоцу.

Исто важи и за Фоша, па и за сваког другог.

На питање да ли је неко био у односу на схватање примјене принципа на овим или оним позицијама нећемо наћи одговор у његовој форми излагања принципа, већ само студијом његових дјела и ратова који се обрађују у тим дјелима.

Далеко је теже испитивати вриједност принципа које у савременим условима истиче неки теоретичар или генералштаб неке армије, предвиђајући овакав или онакав начин њихове примјене у евентуалном будућем рату, с обзиром на своје специфичне услове.

Шта би све обухватио научни метод испитивања схватања примјене принципа у смислу да ли ће се будуће операције развијати онако како то предвиђају неки теоретичари или генералштабови и, у оквиру тога, хоће ли се принципи примјењивати баш онако како они замишљају? По нашем мишљењу, тај би метод морао бити слиједећи.

Најприје би било потребно испитати: какав је био однос одређеног теоретичара или генералштаба према искуствима последњих ратова и према свима оним политичким, економским, моралним, итд. факторима садржаним у новим условима, који ће битно утицати на карактер и физиономију будућег рата. Посебно треба пажљиво испитати све оне националне особености због којих се доктрина сваке армије разликује од доктрина других армија. Испитивати званично

⁷⁾ Сун Цу Ву, „Вештине ратовања“, издање ВИЗ-а, „Војно дело“, 1952. стр. 83.

британско, америчко или било чије схватање примјене принципа и одговорити на питање хоће ли се операције будућег рата „повињавати“ таквом схватању није могуће само са становишта неке опште човјечанске теорије ратне вјештине, јер националне ратне доктрине нису само производ студије општих искустава минулих ратова, општег напретка науке и технике, општих услова вођења будућег рата, итд., већ и сасвим посебних услова сваке одређене државе — од њене политике, преко националних особина и ступња развитка националних производних снага до географског положаја, ратишта, евентуалног будућег непријатеља, итд. Испитујући пажљиво све то тек ћемо наћи приближан одговор на питање зашто неко гледа на извођење напада овако а други онако, зашто неко даје предност офанзиви над дефанзивом, смјелости над сигурношћу, маневру над масом, изненађењу над концентрацијом, моралу над бројем или обрнуто, итд. — зашто се, дакле, у склопу свега тога предвиђа овакав или онакав карактер будућих дејстава, овакво или онакво њихово „повињавање“ принципима и да ли се неки принципи „апсолутизирају“ или не.

Прије но што се анализирају сва та питања ненаучно би било закључити како неки генералштаб, само зато што је у својој ратној служби на посебном мјесту истакао одређен број принципа ратне вјештине, схвата „повињавање“ операција принципима, тј. како схвата њихову примјену. А такав је поступак примијењен у чланку „Принципи ратне вештине“ и ми се са тим нисмо могли сложити.

Научни метод, даље захтијева да се било чије схватање примјене принципа испитује са становишта истих оних закона дијалектике по којима се и предвиђа њихово остварење у пракси. Јер ниједан принцип не дјелује самостално нити се примјењује независно од свих осталих принципа и других фактора, већ у тијесној вези са свим тим факторима, при чему до највећег степена један другог одређују, дају један другом у свакој конкретној ситуацији и сасвим конкретан облик, а низ таквих облика даје опет физиономију одређеног ратног дејства и рата у цјелини у свој његовој конкретности. Према томе, оно што пише по ратним службама, борбеним правилима, итд. а такође и у дјелима оних теоретичара који желе да одреде физиономију будућих ратних дејстава, уствари је покушај да се даде најуопштенији одраз будуће ратне стварности. То значи да се и у испитивању схватања примјене сваког појединачног принципа мора ићи истим путем, тј. сваки принцип мора се посматрати у јединству са свима осталим дејствујућим факторима и принципима, управо онако како је то постављено у одређеној ратној служби или неком дјелу.

Ако бисмо ишли тим путем, установили бисмо схватање примјене принципа код оних које испитујемо и дошли и до одговора зашто је неко посебно истакао, рецимо, 9 принципа, па бисмо онда могли закључити је ли такво истицање начелно погрешно и да ли су баш истакнути принципи таквог значаја да би били и посебно истакнути. Све то, најзад, значи да бисмо, у крајњој линији, испитали и научност метода оних чије доктрине анализирамо.

Узмимо, на примјер, *принцип циља*. Сасвим је погрешно, макар како тај појам дат афористички, тврдити да стварно не казује ништа (В. Д. бр. 12/54, стр. 4, став други), јер сваки појам нешто казује. У ратној вјештини њиме се изражава једна општа закономјерност да свако дејство мора имати неку сврху, нешто што се њиме жели постићи. Али ако кажемо: „Свакоме треба фиксирати његов задатак тако да сви напори буду сасређени према истом циљу“ очигледно не говоримо само о једном појму, већ помињемо низ појмова: јединице, њихово садејство за постигнуће заједничког циља и посебне задатке сваке од њих, итд. Могућност анализе се проширује. Затим, узмимо напад. Анализом изложеног начина напада у ма ком од правила могли бисмо установити како су начелно примијењени и „условљени“ поједини општи принципи ратне вјештине у обради овог вида дејства: какав се *циљ* начелно поставља, како је ријешено питање главног и помоћног удара (дакле, како су примијењени принцип *концентрације* и *економије* снага), како се поставља питање *маневра*, како се обезбјеђује *изненађење*, а како *сигурност* у нападу, како се рјешава проблем *садејства*, како се обезбјеђује *једноставност* (простота), итд.; а на слиједећем ступњу: какав је дијалектички однос међу тако конкретизованим принципима, итд. Када бисмо ишли овим редом, очигледно је да бисмо дошли до цјеловитог погледа о употреби одређене армије у будућем рату — погледа који претставља цјелину у којој сви елементи стоје у узрочној повезаности, те их је могуће тачно одредити, анализирати и критиковати ако се узимају тако као што су дати. Како бисмо могли рачунати на тачност наших закључака ако бисмо из такве цјелине извукли само оно што се односи на принцип маневра, или изненађења или садејства, итд. па то изоловано посматрали? Разумије се — никако. Да наведемо конкретан примјер: У чланку „Принципи ратне вештине“ о принципу циља дати су слиједећи подаци (В. Д., бр. 12/54, стр. 3—4): 1) „Принцип циља“ из неколико званичних и полуваничних спискова принципа разних армија; 2) да „Британци говоре о правилном избору циља и упорном остајању при изабраном циљу“; 3) да неки други у вези са тим принципом тврде да свакоме треба фиксирати задатак да би сви напори били „сасређени према истом циљу“; 4) да неки полемички расправљају „о природи циља“, тј. „да ли треба уништити непријатељу оружану силу или сломити његову борбеност другим средствима“; 5) да још неки тврде „да крути циљеви могу имати и катастрофалних посљедица“. На темељу тих података о принципу циља и сличних о принципу простоте постављен је низ закључака о томе како Британци и Американци схватају принципе. Један од њих⁸⁾ био је да садржај принципа циља „може бити и контрадикторан“, и то до те мјере да се тај принцип стварно укида, јер то произилази из захтјева „треба се упорно држати циља, али ипак не сувише“. Оно што је горе речено претставља само фрагменте из разних расправа из којих се још ништа не би могло закључити, а најмање би се могла открити контрадикторност принципа циља која га укида.

⁸⁾ Све друге закључке погледај на истом мјесту.

Ако су Британци и Американци апсолутизовали посебно истакнуте принципе, онда је сасвим логично да се, на примјер, дефанзива искључује, пошто је принцип офанзиве апсолутизован. Међутим, ако прочитамо њихове ратне службе видјећемо да се дефанзива не искључује. Због чега је онда аутор на седмој страници свога чланка поставио питање: „може ли се рећи да је офанзива неопходан услов за успјех“, да би то касније на низу примјера из историје оповргао и да би слично поступио са још неким принципима (сигурност, смјелост), постављајући на крају да би „без много напора“ могао „побити апсолутну вредност свих осталих оперативних принципа оба списка“ (и британског и америчког)? Очигледно се ауторова оцјена о њиховом схватању принципа *мимошла са оним како стварно стоји*. До тога је могло доћи само зато што се аутор послужио погрешним методом, тј. што је анализу схватања принципа и њихове примјене искључиво засновао на томе што су они посебно истицали извјестан број принципа, односно називали их „вјечним“, не улазећи притом у испитивање њихових дјела и доктрина у којима је једино могуће установити суштину тих схватања. Мислимо да је ово основна слабост чланка „Принципи ратне вештине“ и одговора на наш одзив, јер се закључци изводе на претпоставци која стварно не постоји.

Разумије се да ни приједлог који се даје послје такве анализе — да се усвоји нови начин истицања извјесног броја принципа ратне вештине, није отишао даље од формалне стране питања. Наиме, по ауторовом мишљењу (В. Д. бр. 12/54, стр. 8, став први и бр. 9/55, стр. 60 и 68) може се дати списак принципа, али би онда морао да буде формулисан овако: принцип концентрације и принцип деконцентрације (растурања), принцип масе и принцип брзине, принцип сигурности и принцип смјелости, итд. Тај приједлог уствари нас враћа на почетну тачку разматрања — на списак посебно истакнутих принципа, на оно, дакле, што је аутор критиковао.

*

Ми се нисмо упуштали ни овдје ни у свом првом одзиву у то да ли, како и у ком смислу гријеше они који истичу само извјестан број принципа, користећи при томе поменуте термине, јер нам је заиста немогуће одредити карактер тих погрешака, њихове гносеолошке изворе, последице у односу на схватања примјене принципа, итд., прије него што бисмо вршили одговарајућу анализу, која би, по нашем мишљењу, када је ријеч о толиком броју имена и установа, свакако превазилазила оквире једног чланка. Ми смо овдје изнијели само наше схватање о методу којим би се морало ићи у таквој анализи, јер смо сматрали да метод примијењен у чланку „Принципи ратне вештине“ није добар.